

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

5-2019

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

Ю.П. Апаков, А.Х. Жураев Каррали характеристикали бешинчи тартибли бир тенгламанинг чекли соҳадаги ечими ҳақида	5
М.Мамажонов, С.М. Мамажонов Бешбурчакли соҳадаги тўртинчи тартибли параболик – гиперболик турдаги тенглама учун битта чегаравий масала ҳақида	11
Ж.О.Тахиров Амалий математиканинг баъзи замонавий муаммолари ҳақида	19

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

Максудов Р.Х., Джураев А., Шухратов Ш., Холдоров Ш Пахта тозалагичнинг ишчи органлари динамикасини ўрганиш	27
О.Қ. Деҳқонова Умумий ўрта таълим мактабларида физика ва математика фанлари узвийлигининг таҳлили	33

КИМЁ

О.Эргашев, М.Коххаров, Э.Абдурахмонов СаА (М-22) цеолитида карбонат ангидрид гази адсорбциясининг энергетикаси	36
--	----

БИОЛОГИЯ, ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

М.Ҳолиқов, Ё.Аҳмедова Фарғона водийсидаги қушларнинг географик тарқалиши ва муҳофазаси	41
Х.М. Шодмонов, Н.З. Сотволдиев, И.А.Ақбаров Уй шароитида анордан шарбат ва компот тайёрлаш технологияси	43

ГЕОГРАФИЯ, ТУПРОҚШУНОСЛИК

Ғ.Юлдашев, Г.Сотиболдиева Суғориладиган қолмақалланган оч тусли бўз тупроқлар агрокимёвий хоссаларининг ўзгариши	46
М.Т.Исағалиев, З.Ж.Исомиддинов Суғориладиган сур тусли қўнғир тупроқлар биогеокимёси	51
В.Ю.Исақов, А.Н.Хошимов Сўх конус ёйилмаси тупроқларининг экологик мелиоратив ўзгаришлари	57

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ИҚТИСОДИЁТ

О.Умаров Худудларда иқтисодий мустақамлик заҳирасини яратишнинг самарадорлиги	61
---	----

ТАРИХ

З.Й.Эсонов Фарғона водийси ҳунармандларининг пирлар билан боғлиқ эътиқодий қарашлари	63
А.Абдухалимов Мустақиллик йилларида водий вилоятларида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш муаммолари	67
М.М.Темирова Фарғона вилоят радиоси тарихига доир айрим мулоҳазалар	70
Ш.Махмудов Қўқон хонлигида хорижий давлатларнинг элчиларини қабул қилиш: анъаналар ва ўзига хослик	74
А.Юлдашев Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда раҳбар ва бошқарув кадрлар тайёрлаш тизимининг тадқиқотларида ақс этиши	77

ФАЛСАФА, СИЁСАТ

М.М.Юлдашев, Ш.А.Рахимов Европа мамлакатларида ёшлар сиёсати: амалиёт ва тажриба	80
З.Р.Қадирова, А.А.Қамбаров Ижтимоий фикрлар тарихида тафаккур услуби масаласи	84
Р.Рўзиева, Н.Эшонқулова, Н.Бобоназарова Илмий билиш бахт-саодатга интилиб, ахлоқий маданияти юксалишида муҳим омил	87

УДК:93/99+(-35)+331.7

ФАРҒОНА ВИЛОЯТ РАДИОСИ ТАРИХИГА ДОИР АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ИСТОРИИ ФЕРГАНСКОГО ОБЛАСТНОГО РАДИО

SOME REMARKS ON FERGHANA REGION RADIO HISTORY

М.Темирова

Аннотация

Мақолада Фарғона вилоят радиосининг ташкил топиш тарихи ёритилган. Шунингдек, унда Фарғона вилоят радиосида фаолият олиб борган радиожурналист ходимлар ҳамда радионинг ривожига ҳисса қўшган раҳбар ходимларнинг номлари алоҳида таъкидланган. Фарғона вилояти туман марказлари ва қишлоқларини радиолаштириш жараёни ҳамда вилоят радиосининг моддий-техник таъминоти тўғрисидаги маълумотлар берилган.

Аннотация

Статья посвящена истории образования Ферганского областного радио. В ней отдельно перечисляются имена радиожурналистов и руководящих работников, внесших вклад в развитие радио. Представлены сведения о процессе радификации районных центров и сел Ферганской области, а также о материально-техническом обеспечении областного радио.

Annotation

This article is about the history of radio in the Ferghana region, which tells about the creation of regional radio. The article also mentions the names of radio journalists working in the Ferghana region and executives who contributed to the development of the radio. There is also valuable information on the process of radiation of regional centers and villages of Fergana region and the logistics of regional radio.

Таянч сўз ва иборалар: радиоэшиттириш, радиомухбир, радионукта, район, пойиҳа, ходим, тўлқин, техника, қарор.

Ключевые слова и выражения: радиовещание, радиожурналист, радиоточка, район, проект, кадр, волна, техника, постановление.

Keyword and expressions: broadcasting, radio correspondent, radiopoint, district, resolution, project, co worker, wave, technics.

Бугунги кунда республиканинг барча вилоятларида телерадиокомпаниялар ишлаб турибди. Телерадиокомпаниялар ҳузурида радиостудиялар мавжуд бўлиб, уларнинг баъзилари ташкил топганига 80 йилдан ошди. Радио орқали тингловчиларга ўзбек, тожик, қирғиз, қozoқ ва рус тилларида эшиттиришлар бериб борилмоқда. Ҳар куни 24 соат давомида фаолият олиб бораётган радиостудиялар дастурларида энг сўнгги хабарлардан тортиб, иқтисодий-ижтимоий ҳаётда рўй бераётган ўзгаришлар, эришилган ютуқлар ва мавжуд муаммолар ҳамда уларнинг ечими ҳақидаги маълумотлар бериб борилади.

Республикада радионинг ташкил топиши ҳам ўзига хос тарихга эга. Хусусан, 1920 йилда ушбу соҳага Москвадан “Наркомпочтел” томонидан 5 нафар радиотелеграфист, 2 нафар электротехник ҳамда 10 та радиооускуна юборилди. Аппаратлар Самарқанд, Хива, Марғилон ҳамда Фарғона шаҳарларига ўрнатилди. Улар орқали ҳудудлар ҳамда Россиянинг марказий шаҳарлари билан мустаҳкам алоқа қилиш имкониятлари яратилди [1].

Тошкентда радиостанция қурилиш ишлари 1926

йилда бошланди [2.15-варақ]. “Слабий Ток” трести станцияни 1926 йилнинг январида қуриб битказди ва келишилган шартномага мувофиқ радиоаппаратура, жиҳозлар билан жиҳозлаб, январнинг охирида фойдаланишга топширди [3.33- варақ].

Ўзбекистонда дастлабки радиостанция Тошкентда 1927 йилнинг 11 феврилида ишга туширилди [4.35-варақ]. Шу куни радио орқали эшиттириш “Новая” кўчасидаги бешта кичик хонадан иборат пастқамгина 13-уйда эски бинода атиги икки соатча давом этган эди [5.15-варақ]. 526 метрли ўрта тўлқинда (ЎТ) соат 18.00 да эфирга узатилди. Радиостанция таркибига икки студияли радиомарказ, иккита трансляция узели ва иккита оркестр кирди [6.35-варақ]. Тошкент радиоси 1927 йил эшиттиришларни рус, ўзбек, тукман, қozoқ ва тожик тилларида олиб борилган [7,4]. 1927 йил апрелдан Тошкентда 25 килваттли радиостанция қурилишига киришилган [8.1-варақ]. 1929 йилда Тошкентда 25 килваттли узун тўлқинли эшиттириш станцияси қуриб битказилди [9.155-варақ]. Бу радиостанция Марказий Осиёдаги катта қувватга эга бўлган биринчи радиостанция бўлиб, унга РА-27

М.Темирова – ҚДПИ, тарих ўқитиш методикаси кафедраси ўқитувчиси.

ТАРИХ

русумли радиоузатгич ўрнатилиб, ишга туширилди [10,9].

Тошкент радиомарказида 1927 йилда ҳафтасига 3 марта тўрт соатдан ўзбек тилида эшиттиришлар олиб борилган [12.30-варақ]. 1930 йил 30 сентябрдан Тошкентда 1.170 метр тўлқиндаги 25 киловатт соат қувватига эга бўлган РВ-11 узун тўлқиндаги радиостанция ишлай бошлайди. Бу станциянинг программалари Помир ва Қозоғистон, Туркманистон ва Қирғизистон, Хоразм ва Қорақалпоғистон, шунингдек, Афғонистонгача етиб борди [13].

Кучли қувватга эга бўлган радиостанциянинг қуриб битказилиши ҳамда Тошкент радиомарказининг ташкил этилиши республиканинг бошқа вилоятларида аллақачон бошланиб кетган радиолаштириш жараёнини тезлатишга имконият берди. Жумладан, 1928 йилда Ўзбекистоннинг қатор шаҳарларида радиоэшиттириш қабул қурилмаси мавжуд бўлиб, Фарғона водийси шаҳарларидан бири-Қўқонда 15 та бундай қурилма ишлаб турган [11,155]. Фарғонада эса 1932 йилдан радиоэшиттиришлар йўлга қўйилди [14,53]. Фарғона вилоят радиоси ташкил этилган дастлабки йилларда радиоэшиттиришлар учта тилда – ўзбек, рус ва тожик тилларида ҳафтасига 1 соату 30 дақиқа олиб борилган [15]. Фарғона вилоятида 1935 йилда 425 та радионуқта мавжуд бўлган [16.2-варақ]. 1941 йилда Ўзбекистоннинг барча шаҳарлари қатори Фарғона шаҳри, туман марказлари, совхозлари ва колхозларини радиолаштириш ишлари бирмунча жонланди [17.9-варақ].

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг 1950 йил 11 февраль кунги фармойишига кўра, Ўзбекистон ССР ҳудудида 1950-1955 йилларда радиоэшиттириш пунктларини жойлаштириш режаси ишлаб чиқилди. Жумладан, Фарғона вилоятида 1950 йил 1 январь ҳолатига кўра жами 9374 та радионуқта бўлиб, шундан 4632 таси қишлоқларда мавжуд эди. Тузилган режага биноан, 1955 йилга келиб юқоридаги кўрсаткич жами 48900 тага, шундан 38800 таси қишлоқларда жойлаштирилиши кўзда тутилган эди [18.204-варақ]. Ушбу фармойишнинг натижаси ўлароқ, 1961 йилга келиб, Тошкент, Бухоро, Андижон, Фарғона, Самарқанд, Чирчиқ шаҳарларида сим орқали эшиттириладиган икки дастурли (программа) 4000 тадан ортиқ радионуқта ўрнатилган ва ишлаб турган. Республикада эса 1390 та радиоузел, шу жумладан, 818 та колхоз радиоузеллари ишлаб турган [19.146-варақ].

Шунингдек, 1950-йилларнинг охирларида Фарғона вилоятининг кўплаб туман ва колхоз марказлари мавжуд бўлиб, уларга симлар орқали узатиладиган радиоприёмниклар ўрнатилган эди. Жумладан, радионуқталар нисбатан кўпроқ бўлган Бағдод, Қува, Қуйбишев, Тошлоқ туманларида радиоприёмниклар мунтазам ишлаб турган. Аммо ҳали радиоэшиттиришларда техник носозликлар туфайли камчиликлар мавжуд бўлган. Жумладан, Ёзёвон тумани Мичурин номидаги колхоздаги аҳоли уйларида симлар орқали радиоприёмниклар ўрнатилган бўлишига қарамасдан, улар яхши ишlamас эди. Бу ҳолат Олтиариқ туманидаги Ленин совхозида ҳам учрайди. Ленинград туманидаги Ҳамза Ҳакимзода номидаги совхозда эса тўхтаб-тўхтаб ишлаган [20]. Бундай ҳолат республиканинг бошқа вилоятларида ҳам учраб турган бўлиб, бунга сабаб радиостанция тармоқларининг етарли даражада техник жиҳозлар билан таъминланмаганлиги ва эски ҳар хил турдаги аппаратлардан фойдаланишда давом этилаётганлиги ҳамда мўътадил электр таъминоти билан таъмин этилмаётганлигида эди. Шу сабабдан радиомарказларга аҳоли томонидан тез-тез шикоят хатлари келиб турган [21.202-варақ].

1958 йилда Фарғонада (радиоэшиттиришлар) Бош таҳририят вилоят радиоэшиттиришлар кўмитасига айлантирилди. Кўмита раиси этиб Акрам Қамбаров тайинланди. У 1975 йилгача ана шу лавозимда меҳнат қилди. Радио уйининг моддий-техника базасини яхшилашга, эшиттиришлар сифати ва мазмундорлигини оширишга катта ҳисса қўшди. Жумладан, Фарғонадаги дастлабки Радио уйи талабга жавоб бермас эди. Шу сабабдан 1960 йилдан шаҳардан чеккароқ ҳудудда Радио уйи қурилиши бошланган. Радио уйининг қурилишида радиомухбирларнинг ўзлари ҳам иштирок этган. Радио уйларининг девори уч қават қилиб қурилган бўлиб, бу ичкаридаги овознинг тиниқлиги ва эшиттиришларнинг сифат даражасини ортишига хизмат қилган. Фарғонада биринчи марта янги бинодан – замонавий Радио уйдан 1963 йил 22 февраль куни эшиттиришлар эфирга узатилди. Республикада энг замонавий, ҳар томонлама техник такомиллаштирилган Радио уйи қуриб, фойдаланишга топширилди. Яратилган қулай шароитлар натижасида 1968 йил февраль ойдан қрим-татар тилида ҳам эшиттиришлар олиб бориш йўлга қўйилди [22].

Фарғона радиоси ташкил этилган дастлабки йилларда Радио уйининг моддий-

техник базаси талаб даражасида бўлмаган. 1950-1960 йилларда Фарғона шаҳрида кичкинагина радиоузел бўлиб, ўртада ойнак, атроф эса мато билан тўсиб олинган. Радиомухбирлар оғирлиги 60 килограмм бўлган «МАГ-8» овоз ёзиш ускунасидан фойдаланишган. Интервьюларни ушбу магнитофон орқали ёзиб олиб, эшиттиришлар тайёрланган. Радиоэшиттиришларни эфирга узатишга тайёрлаш жуда кўп вақт талаб этган. Шу боисдан соҳада фаолият олиб борган кишилар кўпинча куну-тун ишлашган. Магнитофон ёзув ленталарини қайта-қайта эшитиб кўриш, нуқсонли жойларини кесиш ва қайта улаш кўп вақт ва тажрибали мутахассисни талаб қилган [23].

Фарғона вилояти радиоси фаолиятини нисбатан эрта бошлаганлиги сабабли кадрлар масаласида ҳам анча яхши ютуқларга эришган. Радиоэшиттиришларни узатиш ва давомли бериб боришда кўплаб фидойи кишилар фаолият олиб борган. 1932 йилдан 1935 йилгача радиостанция раҳбари ва ўзбек тилида эшиттиришлар тайёрлайдиган муҳаррирдан ташқари ҳеч ким маош олмаган. Сухандонлар, техник ходимлар ва мухбирлар жамоатчилик асосида ишлашган. Бу борада ўзбек радиосининг Фарғонадаги биринчи вакили, ўша пайтда шаҳар маориф бўлимида инспектор бўлиб ишлаган Отажон Фармонов фаолияти алоҳида эътиборга моликдир. Унинг турмуш ўртоғи Гулсумой Фармонова ҳам Фарғона радиосининг биринчи сухандонларидан эди. 1934-1936 йилларда маҳаллий радиога Баҳром Искандаров раҳбарлик қилди. Бу йиллари Фарғона радиосида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ҳодими Сайфи Узоқов, таниқли бастакор Маҳмуд Ғиёсов, Ҳавохон Исмоилова ва бошқалар меҳнат қилдилар. Кейинчалик, уларнинг сафига Носир Зокиров, Ҳожимат Қодиров, Саидваққос Қосимов, Раиса Егорова, Турсунбой Маҳмудов ва бошқалар

қўшилдилар. Эшиттиришлар ҳажми кўпайди, уларни муסיқали безаш тизими яхшиланди. Тоштурғун Исақов, Светлана Полякова, Мамадали Муродов, Ўрмонжон Ойматов, Мукаррам Исақова, Раҳима Раджаббоева, Омонжон Ҳакимов, Розалия Тетельман, Баҳодир Абдуллаев, Абдумутал Қодиров сингари фидойи инсонлар номи радио тарихи билан чамбарчас боғлиқдир. Улар вилоят радиосида 30 йил ва ундан ортиқ меҳнат қилдилар. Бутун куч ва билимларини ана шу соҳанинг ривожига бахшида этдилар [24]. 1950 йилларнинг охирида эса вилоятда бир неча радио муҳандислар етишиб чиқди. Вилоятдаги ҳар бир районнинг махсус радиотехниклари бўлган. Жумладан, Фрунзе тумани Охунбобоев совхозидан Сулаймонов, Горский туманидан Қўчқоров, Бағдод туманидан катта техник Сель, Қува туманидан Павлов, Фарғона радиостанциясининг катта инженери Космининлар энг яхши радиотехниклар бўлган [25].

Фарғона вилоят радиоси тарихида 1977 йил алоҳида ўрин тутди. Чунки, 1977 йилдан бошлаб вилоят радиоси ҳар куни бир соатдан узлуксиз эшиттиришлар беришга ўтди. Эшиттиришларнинг икки радиостанция – 4.59 метр ультра қисқа ва 66,5 метр қисқа тўлқинлардан эфирга узатилиши катта имкониятларни очди [26].

Фарғона вилоятида радио соҳаси мутахассислари ўзига хос ютуқ ва муаммоларга қарамасдан, сифатли ва самарали фаолият олиб боришга ҳаракат қилдилар. Радиоэшиттиришларда йилдан-йилга қизиқарли, мазмунли дастурларнинг салмоғи ортиб борди. Кўплаб фидойи радиомухбирлар тинимсиз меҳнатлари тўғрисида элга танилди. Айниқса, истиқлол йилларида вилоят телерадиокомпаниясининг фаолияти кенг кўламда ривожланди.

Адабиётлар:

1. Фарғона вилоят телерадиокомпанияси жорий архивдан.
2. ЎзР МДА, Р.837-фонд, 5-рўйхат, 253-иш, 15-варақ.
3. ЎзР МДА, Р. 837-фонд, 5-рўйхат, 253-иш, 33-варақ.
4. ЎзР МДА, Р.736-фонд, 1-рўйхат, 611- иш, 35-варақ.
5. ЎзР МДА, Р.837-фонд, 5-рўйхат, 253-иш, 15-варақ.
6. ЎзР МДА, Р.736-фонд, 1-рўйхат, 611-иш, 35-варақ
7. Жуманиёз Жабборов. Миллионлар минбари // Мухбир. – Т., 1977. - №5.
8. ЎзР МДА, Р. 736-фонд, 1-рўйхат, 611-, иш 1-варақ.
9. ЎзР МДА, Р. 9-фонд, 1-рўйхат, 763- иш, 155-варақ.
10. Муаҳамметов, Ш.Атамуратова. Телевидение ва радио режиссураси. -Т.:Нисо полиграф,2017.
11. Шадманова С. Ўзбекистон шаҳарларидаги трансформация жараёнлари (1917-1941 йиллар). – Т.: Адабиёт учкунлари, 2015.

ТАРИХ

12. ЎзР МДА, Р 736-фонд, 1-рўйхат, 611- иш, 30-варақ.
13. Раҳмонов. Р. Ўзбекистон халқ аудиторияси. -Т.: Ўзбекистон, 1977.
14. Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси: замон билан ҳамқадам. –Т.: Ўзбекистон, 2016.
15. Фарғона вилоят телерадиокомпанияси жорий архивидан.
16. ЎзР МДА, Р. 1619-фонд, 11-рўйхат, 215-иш, 2-варақ.
17. Раҳмонов. Р. Ўзбекистон халқ аудиторияси–Т.: Ўзбекистон, 1977.
18. Фарғона вилоят давлат архиви, 125-фонд, 1-рўйхат, 336- иш, 204-варақ.
19. ЎзР МДА, Р. 837-фонд, 39-рўйхат, 39- иш, 146-варақ.
20. Ферганская правда. Радио в каждый дом .-1959 йил 6 май №90 (7607)
21. Фарғона вилоят давлат архиви 1205-фонд, 1-рўйхат, 336- иш, 202-варақ.
22. Фарғона вилоят телерадиокомпанияси жорий архивидан.
23. Фарғона вилоят телерадиокомпаниясининг нафақадаги ҳодими Тоштурғун Исақов билан шахсий суҳбат материаллари (1959-2000 йилларда вилоят радиосида бош редактор лавозимида ишлаган). 1940 йилда туғилган. (Фарғона шаҳар, Файзулла Хўжаев кўчаси, 2-уй, 36-хонадон). -2019 йил 4 март.
24. Фарғона вилоят телерадиокомпанияси жорий архивидан.
25. Фарғона вилояти телерадиокомпанияси нафақадаги ходими Аҳмадали Хаджаев билан шахсий суҳбат материаллари. (1986-1996 йилларда телерадиокомпания раиси, 2001-2011 йилларда раис ўринбосари бўлиб ишлаган. 1991 йил Фарғона вилоят телевидениесини ташкил этишда бош бўлган шахслардан бири) 1943 йилда туғилган. (Марғилон шаҳри, Сўфи Оллоёр кўчаси, 232-уй). -2019 йил 20 март.

(Тақризчи: М.Исомиддинов – тарих фанлари доктори, профессор).